

Futó Bettina – Alberti Gábor – Farkas Judit – Huszics Aliz

Mik ezek a kIS izék?

Az is és a szintén mint diskurzuszjelölő, és tanításuk

1. Bevezetés

Jelen tanulmány célja nem a tárgyalt kifejezések tudományos vizsgálata, hanem egy túlélőkészlet biztosítása a MID-tanulók számára, hogy mik azok az *is*-es és *szintén*-es kifejezések, amiket ismerniük kell a nyelvi vizsgák sikeres teljesítése érdekében. A tanulmány számára adott keret nem ad lehetőséget arra, hogy ezen kifejezések teljes spektrumát megvizsgáljuk, ezért csak az érdekesebb jelenségekkel foglalkozunk, amelyek a nyelvtudás-mérés szempontjából kifejezetten relevánsak. A jelen cikk fókuszában a magyar mint idegen nyelv tanítása áll, az egyes nyelvtanítási szintekhez kapcsolódva fogunk a jelenségekről beszélni.

A tanulmányunk az *is* és a *szintén* partikulákról írott szakirodalmat tekinti át, különös tekintettel a disztributív olvasatra és a *szintén*-nek a nyelvészeti szakirodalomban eddig kevésbé tárgyalt kontextusörző olvasatára. A harmadik fejezetben szintenként mutatjuk be a központi nyelvtudásmérő tesztekben (nyelvvizsgák, érettségi) az érintett kifejezések megjelenését és azok típusait. A nyelvtudási szintekhez kapcsolódóan konkrét módszereket, gyakorlásra alkalmas feladatokat adunk. A tanulmányt konklúzió zárja, amiben összegezzük érveinket a diskurzuszjelölők magyar mint idegen nyelvi oktatása mellett.

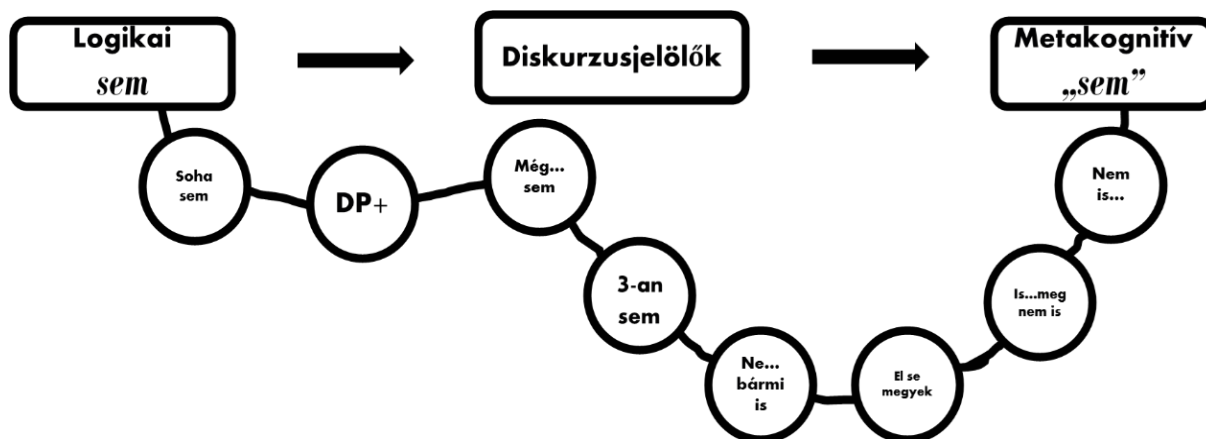
2. Elméleti háttér

A következőkben bemutatjuk az *is*-nek nemcsak a logikai profilját, hanem az intenzionalitás skáláján elindulva néhány pragmatikai és metakognitív változatát, illetve azok tagadott verzióit is. Az *is*-sel összehasonlítva bemutatásra kerül a *szintén* disztributív és diskurzusörző/ kontextusörző olvasata is.

2.1. Az is releváns szakirodalmának áttekintése

Az előadás alapjaként szolgáló nyelvészeti tanulmány újdonsága abban rejlik, hogy a kutatást kiterjeszti olyan *is*-es kifejezések vizsgálatára is, melyek nem a már megszokott, és nagy szakirodalmi háttérrel alátámasztott úgynevezett logikai dimenzióban vizsgálják az *is* partikulát, hanem annak diskurzuszjelölőként való viselkedését is igyekezik informális módon leírni. Ezen kívül a kutatás kiterjed az *is* partikula negatív verziójára, a *sem* szócskára is, annak pragmatikai leírásával együtt. A továbbiakban *is*-es kifejezésként utalunk mind az *is*, mind a *sem* szócskákra.

Az 1. ábra mutatja meg az *is*-es kifejezések megjelenési formáit a logikai jelentéstől a pragmatikai jelölőkön át egészen a metakognitív jelentésig. Terjedelmi okokból a *sem* partikula a fentihez hasonló, intenzionalitás szempontjából felállított skáláját itt most nem közöljük, helyette az egyes jelenségeknél térünk ki a két kifejezés hasonlóságaira, illetve különbségeire.

1. ábra: Az *is*-es kifejezések az intenzionalitás skáláján

Intenzionalitás szempontjából különböző *is*-eket figyelhetünk meg az (1) példasoron:

- (1)
- a. Julcsi is felemelte a zongorát.
  - a'. Julcsi sem emelte fel a zongorát.
  - b. Még Julcsi is felemelte a zongorát.
  - b'. Még Julcsi sem emelte fel a zongorát.
  - c. Mikor is voltál nő?
  - c'. Mikor is volt a mohácsi vész?
  - c''. Mit is jelent a szabadság?
  - d. Julcsi sem/*is nem emelte fel a zongorát.
  - d'. Mikor *sem/is nem voltál nő?

Az *is* partikulára vonatkozóan a magyar generatív szakirodalom (pl. É. Kiss 1992: 151–171, 1999: 51–87, 2002: 105–113) a fenti (1a)-ban szemléltetett típusára koncentrál. Itt az *is* szócska disztributív kvantorként van jelen azt a többletjelentést hordozva, hogy

- az általa módosított összetevő jelületén kívül a releváns halmaz elemei közül még legalább egyre igaz a mondatban megfogalmazott állítás (egzisztenciális preszuppozíció (Balogh – Langer 2022)), és
- a cselekvésben részt vevők közül – amennyiben mondjuk cselekvésről van szó – mindenki külön-külön hajtotta végre azt.

Vagyis egy Julcsit tartalmazó legalább kételemű halmaz elemeire külön-külön igaz az, hogy felemeltek egy (adott) zongorát, és nem együtt emelték fel csoportot alkotva. Az *is* partikula maga mindig hangsúlytalan; a kifejezésben (pl. *Julcsi is*) az az elem hangsúlyos, amelyre a szóban forgó partikula jobbról klitikumként rácsüggeszkezik. Az ilyen kifejezések jelentéstani-logikai szerepüket tekintve kvantorok (l. É. Kiss 1992: 151–173). A kvantorok „olyan összetevők, melyek nem individuumokat neveznek meg, hanem halmazokon végzett műveletekkel értelmezhetők. [...] A kvantornak alárendelt predikátum egy szóban forgó halmaz minden elemére igaz” (É. Kiss 1999: 51). Az (1a) példában szereplő *Julcsi is* kifejezés tehát disztributív kvantor. Ez azt jelenti, hogy az állítás egy halmaz minden elemére külön-külön igaz, és még Julcsira is. Az *is* partikulához hasonlóan a *sem* jobbról csüggeszkezik klitikumként arra az elemre, amire vonatkozik.

Az (1b) példa azt mutatja, hogy a *még...is* konstrukció magában hordozza a logikai, azaz extenzionális *is* jelentését („több emberen kívül Julcsi is...”) úgy, hogy a disztributív olvasat is megmarad („külön-külön tették”), de már elindult az intenzionalitás skáláján: a beszélő kifejezi a propozícióhoz fűződő érzelmeit. Kontextustól függően ezek természetesen eltérő érzelmek

lehetnek: testnevelőként talán valaki örül neki, hogy még a kisművész Julcsi is fel tudta emelni a hangszerrel, pedig tőle ezt senki nem várta el; napközis nevelőként viszont a méltatlankodás kifejezése is lehet, hogy még a legrendesebb tanuló is részt vett a csínytevésben. Az (1b') példán látszik, hogy a tagadott változat ugyanezen érzelmek kiváltására képes, nyilván épp ellentétes módon.

A skála végpontján a metakognitív *is*-nek elkeresztelt partikula foglal helyet, mely a beszélő saját tudásáról való tudásról, avagy nem tudásról ad számot, ahogy az (1c) példában is látjuk. Tehát a beszélő valaha tudta, hogy a hallgató mikor volt házas, és azt is, hogy a hallgató ezzel tisztában van, ezért arra kéri, hogy frissítse fel az emlékezetét. Ebben az esetben az *is* már teljesen elveszti az egzisztenciális preszuppozícióra való képességét, és valamilyen korábbi, a hallgatóval közös tudásra hivatkozik. A magyar nyelvben ezen kívül még megkülönböztethetünk egy, a tanárok által oly gyakran használt kérdéstípust, melyet (1c') példamondat illusztrál. Ebben az esetben a tanár nyilván birtokában van az adott információnak, az *is* partikula arra utal, hogy a diáknak ezt már régen tudnia kellene. Az (1c'') példa ezzel szemben azokra az általános érvényű igazságokra vonatkozik, melyre egyetemes helyes válasz nem létezik, hiszen a szabadság mindenki számára másképp értelmezhető.

Érdemes megjegyezni, hogy – ahogy az (1d) példán is látszik – a kanonikus *is* a negációval oly módon társul, hogy egy *sem* hangalakkal jelenik meg (Szabolcsi 2018), egy további kérdőszóval pedig nem képes kooperálni (1d), addig a metakognitív *is* soha nem nyilvánul meg *sem* alakban, hanem elfogadhatóvá válik az *is nem* forma (1d').

2.2. A szintén típusai

Az *is*-sel ellentétben a *szintén* a nyelvészeti szakirodalomban kevésbé tárgyalt kifejezés (Huszics 2020, Alberti–Farkas–Futó–Huszics–Kleiber in prep.), amely első megközelítésben több ponton hasonlóságot mutat az *is*-sel, azonban a vizsgálódás során az olvasó számára is ki fog derülni, hogy számos eltérő tulajdonsággal rendelkeznek. Tekintsük ehhez a (2) példásor szósorait, amelyekben az *is* és annak negatív változata van helyettesítve a *szintén* kifejezéssel.

- (2)
- a. Julcsi szintén felemelte a zongorát.
  - a'. Julcsi szintén nem emelte fel a zongorát.
  - b. *Még Julcsi szintén felemelte a zongorát.
  - b'. *Még Julcsi szintén nem emelte fel a zongorát.
  - c. *Mikor szintén voltál nő?
  - c'. *Mikor szintén volt a mohácsi vész?
  - c''. *Mit szintén jelent a szabadság?

Az *is* és a *szintén* közös tulajdonságát szemléltetik a (2a-a') szósorok, amelyekben mindkét kifejezésre igaz, hogy egzisztenciális preszuppozícióval rendelkezik, illetve a cselekvések disztributív olvasatúak, így kvantornak tekinthetők. Érdemes azonban megjegyezni, hogy hasonlóságuk csak a felszínen azonos, mivel a két kifejezés eltérő módon hozza létre a kvantort. Míg az *is* az összetevő részét képezi (3a), addig a *szintén* nem része ennek, de inherensen magában hordozza ezt a tulajdonságot (3b). Ezen állítást igazolja a különböző mondathatározók beékelődése a *szintén* és a vonatkozott kifejezés közé, ami az *is* esetében nem működik.

- (3)
- a. *Julcsi sajnos/talán/szerencsére *is* felemelete a zongorát.
  - b. Julcsi sajnos/talán/szerencsére *szintén* felemelete a zongorát.

A (2b-c”) szósorok azt szemléltetik, hogy kilépve a logikai dimenzióból az intenzionalitás felé az *is* már nem helyettesíthető a *szintén* kifejezéssel, így az említett szósorok mind agrammatikusak. Érdekességként megjegyezzük, hogy a *szintén* is állhat tagadott mondatban, azonban ez a kifejezés nem olvad össze a tagadószóval (4).

(4) Julcsi szintén nem emelte fel a zongorát.

A következőkben a *szintén* egyedi tulajdonságai kerülnek bemutatásra, amelyekkel az *is* nem vagy eltérő feltételekkel rendelkezik.

(5) a. Péter Marit Julinak *is* bemutatta.
b. Péter Marit Julinak *szintén* bemutatta.

Az (5) példásor mondatai első ránézésre tökéletesen azonosnak tűnhetnek, mindkét mondat jelentése, hogy Julin kívül van még egy személy, akinek Péter Marit bemutatta, és ez a bemutatás nem párhuzamosan történt. Azonban különböző kontextusokban értelmezve a *szintén*-t tartalmazó mondat több eltérő jelentéssel is rendelkezhet:

(6) a. Péter Marit bemutatta Cilinek, valamint Péter Marit Julinak *szintén* bemutatta.
(a *szintén* csak a Julinak főnévi kifejezésre vonatkozik)

b. Péter bemutatta Bélát Cilinek, valamint Péter Marit Julinak *szintén* bemutatta.
(a *szintén* egy rendezett párra vonatkozik)

c.– Tegnap csak egy bemutatás történt? Hogy Dezső bemutatta Bélát Gizinek?
– Nem, Péter Marit Julinak *szintén* bemutatta.
(a *szintén* egy rendezett hármásra vonatkozik)

A (6) példásor alapján kijelenthetjük, hogy az *is*-hez hasonlóan a *szintén* az öt közvetlenül megelőző összetevőre vonatkozik, azonban ez az összetevő elemek egy listája is lehet. Tehát (5b) mondatot (6b) kontextusában úgy kell értelmeznünk, hogy létezik egy lista, amelyben azok a rendezett párok szerepelnek, akiket Péter bemutattott egymásnak: *Jánost Gézának, Bélát Cilinek és Marit Julinak*. Ugyanez a metódika alkalmazható (6c) kontextusában rendezett hármások feltételezésével. Ez alapján azt állíthatjuk, hogy a *szintén* kifejezés nem csak az öt közvetlenül megelőző egy elemre vonatkozhat, hanem akár rendezett n-esekre is, amelynek a munkamemória és szituáció bonyolultsága szabhat határt.

Felmerül a kérdés, hogy vajon az *is* esetében is működik-e a rendezett n-esre való utalás, vagy ez egy olyan sajátosság, ami a *szintén* egyedi tulajdonsága? Erre a kérdésre a (7) példásor adja a választ.

(7) a. Péter Marit Julinak *is* bemutatta.
b. Péter Marit *is* bemutatta Julinak.
c. Péter *is* bemutatta Marit Julinak.

(7a) jelenése megegyezik az (5b) mondat (6a)-ban tárgyalt jelentésével, azaz ebben az esetben a disztributív olvasat a közvetlenül megelőző összetevőre, a *Julinak* főnévi kifejezésre vonatkozik. A rendezett párokra való utalást az *is* esetében eltérő szórend segítségével tudjuk kifejezni, ami (7b)-ben látható: az *is* kifejezés közvetlenül a *Marit* főnévi kifejezéssel alkot egy összetevőt, azonban abban az esetben, ha egy erősebb hangsúlyt visel a *Julinak* főnévi kifejezés, akkor az *is* esetében is értelmezhető a rendezett párokra való utalás¹. A rendezett hármasese-

¹ Jelen kutatásban a hangsúlyjelölésekkel nem foglalkozunk, azonban a kérdéskört részletesen tárgyalja Alberti-Farkas-Futó-Huszics-Kleiber (in prep.).

tében egy újabb szórendi variációra van szükségünk, amelyben az *is* a *Péter* főnévi kifejezést követi, illetve (7b)-hez hasonlóan a posztverbálisan megjelenő *Marit* és *Julinak* kifejezéseknek erősebb, kiemelt hangsúlyt kell viselniük, hogy a mondat jelentése megegyezzen a (6c) kontextusban szándékolt jelentéssel.

A bemutatott elemzés alapján azt mondhatjuk, hogy a rendezett n-esre való utalás ugyan közös tulajdonsága az *is* és a *szintén* kifejezésnek, azonban ezek felszíni megvalósításához eltérő szabályok alkalmazására van szükség.

Utolsó szempontként a *szintén* egyedi tulajdonságát mutatjuk be, amelyet diskurzusörző vagy kontextusörző olvasatnak nevezhetünk. Ebben az esetben a vizsgált kifejezés az őt követő elemre vonatkozik, és egy korábbi diskurzus néhány elemét megőrzi, amelyet az új megnyilatkozás részévé tesz, így utalva a megelőző kontextusra.

- (8) a. Szintén/*Is tegnap az ebéidőben Zoli felkereste Julit.
b. Szintén/*Is Zoli kereste fel Julit tegnap az ebéidőben.

(8a) esetében azokról az eseményekről esik szó, amelyek tegnap az ebéidőben történtek, és még az *is*, hogy Zoli felkereste Julit. (8b)-nél a helyzet nagyon hasonló, azokról a cselekvésekről van szó, amelyeket Zoli hajtott végre. A két bemutatott *szintén*-t tartalmazó mondat között a különbség az igekötő-ige sorrendben érhető tetten. Ez az eltérés abból adódik, hogy míg (8a) esetében a *szintén* szabadhatározóra és fakultatív vonzatra vonatkozik, addig (8b)-ben kötelező, centrális vonzattal alkot egy összetevőt. Ez a különbségtétel – ti., hogy centrális vonzatoknál kötelező a fókusz, és így az inverz szórend, míg a többi vonzat és szabadhatározó esetében opcionális – szisztematikusan megfigyelhető a kontextusörző *szintén* esetében, így tesztként szolgálhat a centrális vonzatok és egyebek elkülönítésére.

- (9) a. Szintén Péter adott ékszeret Marinak karácsonyra.
a'. *?Szintén Péter ékszeret adott Marinak karácsonyra.   *kötelező/centrális*
b. Szintén Marinak adott Péter ékszeret karácsonyra.
b'. Szintén Marinak Péter ékszeret adott karácsonyra.   *fakultatív vonzat*
c. Szintén karácsonyra adott ékszeret Péter Marinak.
c'. Szintén karácsonyra Péter ékszeret adott Marinak.   *szabadhatározó*

A (8) példasor *is*-t tartalmazó variánsai egyértelműen agrammatikusak, ami az *is*-nek abból a tulajdonságából származik, hogy nem képes az őt követő elemmel összetevőt alkotni. Így azt mondhatjuk, hogy a diskurzusörző vagy kontextusörző olvasat a *szintén* egyedi tulajdonsága.

3. Az *is* és a *szintén* a központi nyelvtudásmérő tesztekben

A kutatás alapját az ORIGÓ és az ECL nyelvvizsgák, valamint a magyar mint idegen nyelv (továbbiakban MID) középszintű érettségi feladatai jelentették. A mintafeladatok szövegeiben² megtalálható *is*-es kifejezések listáját a 2. ábra szemlélteti. A szintekre lebontott felsoroláson minden nehezebb szinten megtalálható az előző szint elvárásrendszere *is*, és az oszlopok felső soraiban látszanak az új követelmények.

² Ennek a tanulmánynak a korpuszát a mintafeladatok írott szövegei alkotják. A kutatást azért szűkítettük le csupán az írott szövegekre, mert a percepció során a hallott szövegekben az *is*-t tartalmazó kifejezések – különös tekintettel a nem logikai változatokra – általánosságban nem képezik a nyelvtudásmérés konkrét elemeit, azok figyelmen kívül hagyása nem befolyásolja a feladat megoldásának sikerességét (a hallásértési és beszédtevékenységi feladatokban a cél a szöveg lényegi tartalmának megértése, és nem a diskurzust árnyaló kifejezések elkülönítése). Azonban az írott szövegek esetében ezek fontos tényezők lehetnek.

			„bármilyen furcsa is” metakognitív „meg sem próbálkoztak vele” „kicsit is emlékeztet”
		Semmit sem/nem	Semmit sem/nem
	Nem is	Nem is	Nem is
	Sem-sem	Sem-sem	Sem-sem
	Semmit sem	Semmit sem	Semmit sem
	Még...is, már...is	Még...is, már...is	Még...is, már...is
	Is-is	Is-is	Is-is
Logikai	Logikai	Logikai	Logikai
Propozíció (DP+)	Propozíció (DP+)	Propozíció (DP+)	Propozíció (DP+)
„Többször is”	„Többször is”	„Többször is”	„Többször is”
Igekötő+is+ige „el is tudja készíteni”	Igekötő+is+ige „el is tudja készíteni”	Igekötő+is+ige „el is tudja készíteni”	Igekötő+is+ige „el is tudja készíteni”
A2	B1	B2	C1

2. ábra: Is-es kifejezések megjelenése nyelvtudási szintenként

Fontos megfigyelés, hogy a *szintén* a nyelvi vizsgák szövegeinek egyikében sem jelent meg, ezért innentől ezzel a kifejezéssel nem foglalkozunk. Azt viszont fontos megjegyezni, hogy az olyan nyelvtanulói korpuszokban, mint a Hunglish³ tetten érhető a *szintén* kifejezés, azonban abban is csak a disztributív olvasatban.

3.1. A2 – Alapszint

Az alapszinten megvizsgált nyelvvizsgák mintafeladatai és magyar mint idegen nyelv érettségikén megjelenő feladatok alapján négyféle, a kutatásban elkülönített *is*-es kifejezésre van szükség a teljesítéshez. Ezek közül az egyik a már tárgyalt, logikai dimenzióban értelmezendő *is*, mely az egzisztenciális preszuppozíció mellett a disztributív olvasatot is kiváltja.

1. mintafeladat

- Az Ön családjában öt generáció óta vannak orvosok. **Őn is** mindig orvos akart lenni?
- Igen. Ez természetes volt a mi családunkban. Volt már sebész, belgyógyász, **házi orvos is**.
- A hagyományok alapján lehetett volna zenész vagy **cukrász is**. Mozarttal is közeli rokonságban voltak, és a Sacher tortát is önöknek köszönhetjük.
- Franz Sacher a dédnagyapám volt. Ő volt Metternich herceg cukrásza. A herceg lányának esküvőjére készítette el először a ma már nagyon kedvelt tortát 1832-ben. Ebből a csokoládés tortából egyszerre többet lehetett készíteni, és sokáig friss maradt. A dédnagyapám találta ki a később róla elnevezett Sacher tortát, amelyet egyébként a feleségem is nagyszerűen készít. Nálunk az ünnepeken mindig Sacher torta a desszert. Nagyon szeretem az efféle finomságokat.
- El is tudja készíteni?
- Én sajnos nem.

(ECL, A2: Interjú egy magyar orvossal – részlet)

³ <https://hunglish.hu/>

A (10) példasor az 1. mintafeladat logikai *is*-t tartalmazó mondatait ismétli. Mivel ez a jelenség a nyelvek többségében általánosan megjelenik, így ez különösebb magyarázatot nem igényel a MID órán, egy egyszerű álszituatív drillel (Dóla 2020: 90) könnyen begyakorolható.

- (10) a. Ön is mindig orvos akart lenni?
 b. Volt már sebész, belgyógyász, háziorvos is.
 c. A hagyományok alapján lehetett volna zenész vagy cukrász is.

Gyakorlat a logikai *is*-hez

A tanulók egy bevásárlási szituációban az alapanyagok, zöldségek és gyümölcsök neveinek tanulása, illetve a tárgyrag gyakorlása mellett a logikai *is* használatát is megtanulhatják. A tanár felteszi a kezdő kérdést, majd a diákok az említett élelmiszerek nevét gyakorolják, és minden egyes további elemnél az *is* logikai partikulát alkalmazzák.

- Tanár: Mit veszel?
 Diák 1: Kenyeret.
 Tanár/Diák 1: És még?
 Diák 2: (Kenyeret és) Vajat is. És még?
 Diák 3: (Kenyeret, vajat és) Almát is. ...

A kutatásban egy külön fejezetben tárgyalt, ám még mindig az extenzió dimenziójában helyet foglaló *is*-es kifejezés a propozíciós *is*, mely egy nagyobb DP csoport felett operál. A (11) példamondatokban a nevezett *is* kifejezés nem arra vonatkozik, hogy a beszélőnek bármi mása is defektes lett volna. Inkább az aznap történt szerencsétlenségek és kellemetlenségek sorozatába illesztette bele az autóban történt kárt. Tehát az *is* itt nem arra az elemre vonatkozik közvetlenül, amire rácsüggeszkedett ((11a)-ban az *autóra*), hanem egy már elhangzott propozícióra, mely a kellemetlenségek sorozatába kapcsolja be a kifejezést.

- (11) a. Bedugult a fülem, fáj a torkom és fáradt vagyok. Az autóm is defektes lett.
 b. Tegnap randiztam egy sráccal, de nem hozott sem csokoládét, sem virágot. A számlát sem fizette ki.
 c. Mozarttal is közeli rokonságban voltak, és a Sacher tortát is önöknek köszönhetjük.
 d. A dédnagyapám találta ki a később róla elnevezett Sacher tortát, amelyet egyébként a feleségem is egyszerűen készít.

Ez esetben nem egy főnévi szerkezet lesz az, ami felett az *is* operálni fog, hanem egy (teljes propozíciók kifejezésére hivatott) igei csoport, vagy annál nagyobb összetevő. A magyar generatív szakirodalomban Szabolcsi Anna maradványmozgatásos technikájával (pl. Szabolcsi 2018: 238) oldhatjuk fel a hangalaki megvalósulás és a szemantikai helyzet közötti azon el-lentmondást, hogy az *is* és az ige előtt egy főnévi kifejezés hangzik el ((11a)-ban az autóm), ezen hangalagnak ellenben azt kell kifejeznie, hogy a sok kellemetlenség mellett a defekt is bosszant.

A nevezett jelenséget a magyar nyelvű szakirodalomban először Surányi (2009) oldotta meg az általa alkalmazott 'partial spell-out' technikával. Ennek lényege az, hogy egy kifejezés nemcsak egy szintaktikai pozícióban ölthet hangalakot, hanem egy összetett kifejezés „kiolvasása” úgy is megtörténhet, hogy egy bizonyos része a bázisgenerált pozícióban, míg egyes más részei egyéb, (általában egy operátorspecifikálói) pozícióban olvasódnak ki. Ahogy (11b) példán látszik, ez a fajta *is*-es kifejezés a negáció ellenére sem változik meg, a *sem* partikula nem a „szintén kifizetetlen dolgok”-ra vonatkozik, hanem minden másra, ami az elménkben egy „srác” randevún szokásos viselkedési mintáit tükrözi.

Ugyanez a jelenség figyelhető meg a mintafeladat kiragadott mondataiban, hiszen (11c) esetében az *is* nem egy Mozarton kívüli személyre és egy másik édességtípusra vonatkozik, hanem arra, hogy több állítást teszünk a Sacher családra. Ugyanígy (11d)-ben A Sacher tortáról tett állításokra értelmezhető az *is* és nem még egy személyre, aki szintén nagyszerűen készíti azt el.

Gyakorlat a propozíciós *is*-hez

Egészítsd ki a mondatokat a példa alapján! Figyelj az igekötő-ige sorrendre!

Bazsi a legjobb barát. Mindig segít a házában, és meghallgat. És eljön a bulimra is.

A bátyám egy bolond. Nem ....., nem ..... És .....

Anna jó tanuló. Mindig ....., és ..... És .....

Beteg lettem. ...., és ..... És .....

segít a házában, meghallgat, eljön a bulimra; megölel, köszön, reggelit csinál nekem; sokat kérdez, elkészíti a házi feladatot, megtanulja a leckét; fáj a torkom, fejem, lázas vagyok

Az alapszinten elvárt *is*-es kifejezések között szerepel egy különleges, *el is mentem* típusú konstrukció is, melyet komplexitása miatt egy későbbi fejezetben kontrasztív módon fejtünk ki.

2. mintafeladat

Írja be a táblázatba a megfelelő utazási hirdetés / hirdetések számát / számaikat! Egy számot többször is beírhat! (10 pont)

(ORIGO, A2: feladat utasítása)

A vizsgált szinten az *is*-es kifejezések közül megjelennek a *háromszor is* típusú konstrukciók is. Ezek már – ahogy az 1. ábra is mutatja – jócskán a skála intenzionális végpontja felé tolódnak. Ebben az esetben az *is* már nemcsak az egzisztenciális propozícióra utal, hanem már diskurzusjelölőként működik, tehát a beszélő előzetes elvárásáról ad képet, amire már a *még...is* konstrukció, azaz az (1b, 1b') esetében már utaltunk.

- (12) a. Hárman is felemelték a zongorát.
b. Hárman sem emelték fel a zongorát.
c. Egy számot többször is beírhat!

Ahogy a (12a) példán is látszik, ebben az esetben is kontextustól függ, hogy a beszélő örül-e a cselekvés végrehajtásának vagy sem. A már említett tornatanár és napközis tanár összehasonlítása ide is alkalmazható. Érdekes azonban megfigyelni a (12a) és (12b) közti csoportolvasatra vonatkozó tulajdonságokat. Ugyanis míg az *is*-es kifejezés (12a) dominánsan a disztributív olvasatot váltja ki, tehát a három kliens külön-külön emelte fel a hangszer, a *sem* – annak ellenére, hogy a disztributív olvasat is előhívható – dominánsan kollektív olvasatot vált ki (tehát a három ember egyszerre próbálkozott a hangszer megemelésével, de ennyien sem voltak elég erősek a feladathoz).

További érdekesség, hogy mindkét partikula (*is*, *sem*) esetében előhívható egy csoportok feletti disztributív olvasat is, ahogy ezt a (13) példa szemlélteti.

- (13) A zongoraemelgető versenyen az a csapat nyer, aki a legkevesebb ember közreműködésével felemeli a hangszer. Csabáék voltak a legügyetlenebbek, mert ők hatan sem emelték fel a zongorát, míg Zoliék már hárman is.

(12c) mondat a mintafeladatból kiemelt típus, amelyre alkalmazhatók a (12a) esetében elmondottak. Az előzőekben tárgyalt példákkal ellentétben ez a fajta *is* az instrukcióban jelenik meg, és nem a törzsszövegben, ezért is tartottuk fontosnak a kiemelését, hiszen a feladat megértése vagy meg nem értése nagyban befolyásolhatja a megoldás sikerességét.

Gyakorlat a többször *is*-hez

Úgy véljük, hogy ezen *is*-es kifejezés esetében a cél a nyelvi formának elsősorban a felismerése, amely egy *-szOr* képzős számnév és az *is* együttes megjelenését jelenti. Ehhez alkalmas lehet egy olyan komplex nyelvi játék elvégzése (reakció a szöveghez), amelyben a tanulók feladata, hogy egy a tanár/diák által felolvasott szöveg hallgatásakor jelezzenek – pl. felállással – akkor, amikor felismerik a szerkezetet (Dóla 2020: 90).

Az okos leány⁴

Hol volt, hol nem volt, hetedhét országon is túl, volt egyszer egy okos leány. De ez olyan okos volt, hogy az okosságának a híre még a királyhoz is eljutott. **Százsor is** meghallgatta a meséket, amiket a lányról mondtak neki, mire egyszer befogatott a hintóba, és bevitette magához a palotába.

Felviszik a leányt a palotába, ott a király fogadja, s mondja neki:

– Na, te leány, **ezerszer is** hallottam a hírét a nagy eszednek, hát, ha olyan nagy az eszed, van nekem a padlason százesztendős fonalam, fonj nekem abból aranyfonalat.

Felelte a leány: – Felséges királyom, életem-halálom kezébe ajánlom, van az édesapámnak százesztendős sövénykerítése, csináltasson nekem abból orsót, s akkor én is megfonom az aranyfonalat.

Tetszett a királynak ez a felelet, mindjárt más kérdést gondolt ki.

– Hát jól van, leányom, az első kérdésemre jól megfeleltél, mondok mást. Van nekem a padlason száz lyukas korsóm, foltozd meg azokat.

– Én jó szívvel – mondta a leány –, csak előbb felséged fordítassa ki a korsókat, mert azt tudja bizonyosan, hogy nem látott olyat a világ csak **egyszer is**, hogy valamit a színéről foltozzanak, hanem csak a visszajáról.

Mondja a király: – Okosan feleltél **másodszor is**. Még adok neked egy kérdést, s ha arra is megfelelsz, itt a kezem, feleségül veszek.

– Csak mondja, kedves királyom.

– Hát én azt mondom, hozz is, meg ne is, legyen is, meg ne is.

Háromszor is végiggondolja a leány, mit tegyen, azzal kifordul az ajtón, megy a konyhába, ott a szakácsnétól kér két szitát. Aztán megy az udvarra, ott éppen röpködött egy sereg galamb, megfogott egyet, a két szita közé tette, úgy ment fel a király színe elé.

– Itt van, felséges királyom.

Fogja a király a két szitát, hogy megnézzze, mi van benne. Abban a pillanatban a galamb kirepült.

– Na, látja, felséges királyom, hoztam is, meg nem is, volt is, nincs is.

De már erre olyan erősen megtetszett a királynak a leány, hogy egyszeribe hívatta az udvari papját, összeesküdött a leánnyal. Lett nagy lakodalom, elhúzták a legszebb nótát **négyszer is, ötször is**.

Én is ott voltam, egyet jót táncoltam.

Aki nem hiszi, járjon utána.

⁴ A szerzők átírata. Eredeti forrás: <https://egyszervolt.hu/estimese/az-okos-leany-nepmese-20170424.html>.

3.2. B1 – Küszöbszint

A korábbi 2. ábra szemlélteti, hogy az eddig tárgyalt *is*-es kifejezések mellett milyen további konstrukciók megértését, illetve használatát várják el a vizsgák a B1-es, azaz a küszöbszinten.

3. mintafeladat

*Mi szól az online vásárlás mellett, és mi szól az online vásárlás ellen? Az online vásárlók azt mondják, hogy sokkal kényelmesebb a vásárlás. Nem kell kimenni a lakásból, nem kell felöltözni. **Még pizsamában is** be lehet vásárolni!*

(MID érettségi 2021: Olvasott szövegértés – részlet)

*Coltelli azt is kitalálta, hogy a jeget és a havat nem kell a fagyhoz keverni, elég annak alapanyagait egy kívülről hűtött edényben kevergetni. Övé volt Párizsban az első kávéház is, ahol a jeges édességet **már venni is** lehetett.*

(MID érettségi 2021: Olvasott szövegértés – részlet)

A *még... is* típusú konstrukciókkal már az elméleti bevezetésben foglalkoztunk. Itt annyi kiegészítést teszünk, hogy a vizsgákon megjelenő *is*-es kifejezések között szerepelnek a *már... is* típusúak is.

- (13)
- Még Julcsi is felemelte a zongorát.
  - Már az óvodákban is probléma az internetfüggőség.
  - Még pizsamában is be lehet vásárolni.
  - Övé volt az első kávéház is, ahol a jeges édességet már venni is lehet.

Ahogy azt (6b) mondat illusztrálja, a (6a)-hoz képest annyi eltérés van, hogy (6b)-ben egy idősíki jelenik meg, tehát a beszélő nemcsak afölött méltatlankodik, hogy még az óvodák is milyen problémásak, hanem utal arra, hogy egy húsz évvel ezelőtt nem történhetett volna meg. A mintafeladat példamondatai (13c-d) esetében is ugyanezen különbségtétel figyelhető meg: egy nem várt lehetőség (13c), illetve egy az idősíki szempontjából meglepő esemény (13d).

Gyakorlat a *még... is*-hez

A fentiekben bemutatott egyszerű szóbeli magyarázatot követően (amelyre lehetőséget a *MagyarOK* B1+ tankönyv is (ld. 47.o.)) mechanikus szóbeli drill (Dóla 2020:89) alkalmazását javasoljuk, amellyel a tanulók gyorsan megérthetik és kreatívan gyakorolhatják az *is* ezen típusát.

Alkoss hasonló mondatokat a még... is felhasználásával!

Szeretek fagyit enni **még** télen **is**.
Szeretek telefonozni **még** órán **is**.
Szeretek olvasni **még** buszon **is**.

A küszöbszinten megjelenő *is*-es kifejezések közül talán a legérdekesebb az *is* univerzális kvantorokkal való kooperálása. Ez a jelenség azért különösen érdekes, mert jelentős különbségeket mutat az *is* és tagadott verziójának viselkedése.

4. mintafeladat

*Már csak a gyógyszeres csomagot kell összeállítania. Szükség lehet lázcsillapítóra, fájdalomcsillapítóra vagy sebtapasztra. A csomagok készen állnak, mindent ellenőrzött. Most **semmit sem** felejtett el. Lehet indulni, és élvezni a nyaralást, a jó társaságot. A következő napok vidáman fognak telni.*

(ECL, B1: Olvasáskészség – részlet)

- (14)
- a. Mindig szerettem léghajózni.
  - b. Mindig is szerettem léghajózni.
  - c. Soha sem szerettem léghajózni.
  - d. [?]Mindent is megszerelsz.
  - e. Semmit sem szerelsz meg.
  - f. Most semmit sem felejtett el.

Ha megvizsgáljuk (14a) mondatot, akkor egy ehhez hasonló olvasathoz jutunk: *a múltban, az összes releváns időpillanatban élveztem a léghajóval való utazásokat.* Ezzel szemben a (14b) példamondat a következő jelentéssel bír: *a múltban, az összes releváns időpillanatban élveztem a léghajóval való utazásokat, és még most is.* Ezt, az angol *present perfect*hez hasonló olvasatot csak és kizárólag időre vonatkozó univerzális kvantorokkal lehetséges előhívni, a többi ilyen kifejezés mellett az *is* eredeti értelmében agrammatikus.

Mellékesen jegyezzük meg, hogy a nyelvben aránylag új jelenségként felbukkanó, (14d)-ben szemléltetett konstrukció épp a szemantikai inkompatibilitás miatt nyeri el azt a humoros hatást, ami miatt használják. Egy 67 résztvevős pilót vizsgálatban anyanyelvi beszélőket kérdeztünk meg a (14d) példához hasonló mondatokról, akik egybehangzóan állították, miszerint a nevezett konstrukció egy „logikai baki”-ként jelenik meg, és csak humoros környezetben használják.

Ebből kifolyólag érdemes megfigyelni (14c, e) példamondatot, a tagadott *is* negatív univerzális kvantorral való együttállását, melyet (15) példabokor is szemléltet. Ezeken az látható, hogy a *sem* nemcsak az időt kifejező kvantorok mellett lesz tökéletesen grammatikus, de más negatív univerzális kvantorok mellett is.

- (15)
- a. Semmihez sem/nem értesz.
  - b. Schová sem/nem vittél el a szülinapomon.
  - c. Sehol sem/nem találok az esernyőmet.
  - d. Senki sem/nem jelentkezett az állásra.
  - e. Semmiféle engedményt sem/nem adok neked.

Emellett megfigyelhető az is, hogy (15) példasor minden mondata grammatikus a *negatív univerzális kvantor + nem* konstrukció esetében is, és szemantikai különbség sem fedezhető fel a kétféle tagadás esetében.

A Magyar Nemzeti Szövegtárat segítségül hívva készítettünk egy pilót korpuszvizsgálatot is, melynek eredményeit a 3. ábra szemlélteti. Az ábra első oszlopában a kvantor mellett az látszik, hogy hány (max. ezer) találatból hányat kellett kizárni irrelevancia miatt, a következő oszlopok pedig azt, hogy melyik tagadószóval állt együtt az adott kvantor. Az eredményekből azt a következtetést vontuk le, hogy a *sem*, ahogy már É. Kiss (2007:13) is megállapította, a vizsgált kifejezésekben nem mint kvantor, hanem mint tagadószó működik. Tekintve, hogy (10) példabokor minden mondata grammatikus a *nem* tagadószó használatával is, felmerül a kérdés, hogy akkor miért használ a nyelv kétféle tagadást, ha szemantikai különbség nincs köztük. Erre kétféle magyarázat létezhet.

Kvantor	se	sem	ne	nem
senki (1000/5)	228	589	16	162
semmi (1000/32)	155	660	14	148
sehová (944/12)	87	566	6	273
semmikor (160/1)	12	43	7	97
semedig (65/0)	18	31	0	16
sehol (1000/8)	191	594	5	201
soha (1000/18)	10	25	36	911
sehogy (1000/1)	295	625	1	78
sehogyan (1000/1)	76	885	0	38
semmiért (434/9)	31	157	9	228
semmiféle (1000/0)	6	60	25	905
semmilyen (1000/6)	8	130	24	832
semelyik (464/3)	17	172	22	250
semennyi (126/36)	2	36	1	51

3. ábra: Negatív univerzális kvantor + se/sem/ne/nem együttes előfordulási gyakorisága (MNSZ)

Az egyik logikai jellegű magyarázat, melynek lényege, hogy tekintettel arra, hogy a *sem* eredendően egy univerzális kvantor, a *senki*-típusú, negatív univerzális kvantorok mellett természetesebben hangzik. Egy inkább fonológiai jellegű magyarázat szerint tekintve, hogy az összes negatív univerzális kvantorunk „s” hanggal kezdődik, az anyanyelvi beszélő könnyebben ejti ki a szintén „s” hanggal kezdődő tagadószt. Ezt a nézetet alátámasztja az is, hogy a korpuszvizsgálásban leginkább azoknál a kifejezéseknél mutatkozott a *nem* tagadószt használata gyakoribbnak, ahol a kvantor és a tagadószt közé beékelődik egy másik szó is (ld. (15e)), tehát az univerzális kvantor és a tagadószt távol kerülnek egymástól. Mivel az eredmények nem szignifikánsak, ezért egyik elmélet mellett sem szeretnénk lándzsát törni.

A mintafeladatokban az *univerzális kvantor + sem* típusú konstrukciók szerepelnek.

Gyakorlat az univerzális kvantor + sem típushoz

A jelenség magyarázatát követően gyakorlásként mondat szintű írásbeli gyakorlatot ajánlunk (Dóla 2020: 90), mivel a megcélzott nyelvtani egység tanítása szorosan kapcsolódik a vonzatszerkezet felismeréséhez. A következőkben egy hiányos szöveget közlünk, amelyet a megadott szavakkal kell kiegészíteni.

Egészítsd ki a szöveget a megadott kifejezésekkel: sehol, senki, senki, semmi, soha, semmivel!

Boldog születnapot?

A reggelem borzasztóan indult. A férjem elment a munkába, a gyerekek pedig az iskolába, és _____ sem ébresztett fel! Minden cuccomat gyorsan összeszedtem, de a kocsikulcsot _____ sem találtam. Átkutattam az egész lakást, mire észrevettem, hogy a kulcs a táskámban van. A reggeli dugót „szerencsére” elkerültem, és végül egy óra késéssel értem be a munkahelyemre. Nagyon rosszul éreztem magam egész nap. Minden kollégám nagyon furcsa volt, _____ sem köszöntött fel, de még azt sem jegyezték meg, hogy elkéstem. Ez a szörnyű nap után már csak arra vágytam, hogy pihenjek, hogy ne kelljen foglalkoznom _____ sem. Hazaérve azonban hatalmas meglepetés fogadott. Amikor kinyitottam az ajtót, a ház minden sarkából előugrott valaki számomra fontos személy. Egy meglepetésbulival készült nekem a családom és a barátaim. _____ sem éreztem még magam ennyire boldognak! Mint utólag kiderült, minden furcsaság a szervezés miatt történt: a férjemnek korán el kellett mennie a tortáért, a barátaim pedig nem akartak lebukni, ezért kerülték velem a kommunikációt. A nehéz kezdet ellenére a nap végére úgy éreztem, hogy mégis boldog volt a születnapom!

5. mintafeladat

*Szoknyát vagy nadrágot hordanak szívesebben a nők? Talán mindkettőt, hiszen kell a változatosság. Egy igazi nő ruhatárából **sem** a szoknya, **sem** a nadrág nem hiányozhat.*

(ORIGO, B1: Olvasott szövegértés – részlet)

Küszöbszinten elvárt a több kvantor egy mondaton belül való használata, amit a (16) példasor illusztrál.

- (16)
- Julcsi is, és Bazsi is felemelte a zongorát.
  - Julcsi sem, és Bazsi sem emelte fel a zongorát.
  - Sem Julcsi, sem Bazsi nem emelte fel a zongorát.
  - Egy igazi nő ruhatárából sem a szoknya, sem a nadrág nem hiányozhat.

Az *is*-es kifejezések halmozásával már több szakirodalom foglalkozott. Ezek közül a legjelentősebb Bródy (1990: 114–115) tanulmánya, ahol kifejti, hogy két *is* úgy hangzik a legtermészetesebben a mondatban, ha az egyik *pre-*, a másik pedig posztverbális helyen helyezkedik el.

A példák alapján egyértelmű, hogy az *is* mindig jobbról kliticizálódik arra az elemre, amire vonatkozik. A *sem* érdekessége az, hogy képes balról is klitikumként csüggeszkedni. A (16) példabokorban a nevezett *is*-es kifejezések mind kvantorként működnek és disztributív olvasatot váltanak ki. Ezt támasztja alá az *is*, hogy a (16c) példában, illetve a mintafeladatból származó (16d) mondatban a *sem*-ek mellett megjelenik a *nem* tagadószó is.

Gyakorlat az *is-is* és a *sem-sem* konstrukciókhoz

A párhuzamosság, illetve annak esetleges hiánya miatt úgy véljük, hogy alkalmas módszer lehet a két konstrukció gyakorlásához képek vizsgálata, amelyekről állításokat teszünk. A különbségek keresése mellett ez a feladat alkalmas lehet az analógiák keresésére is legyen ez az analógia állító vagy tagadó formájú.

A következő feladatban egy képet látsz Icáról (1. kép) és Vicáról (2. kép). Ica és Vica ikrek, de több eltérő tulajdonsággal is rendelkeznek.

Fogalmazz meg állításokat a képekről!

- Mi igaz Icára és Vicára **is**?
- Mi nem igaz **sem** Icára, **sem** Vicára?
- Találd meg a 10 különbséget a két kép között!

Példa:

Ica is és Vica is kalapot visel.

Sem Ica, sem Vica nem áll.

Ica haja rózsaszín, **de** Vica haja kék.

4. ábra: Ica és Vica⁵

A küszöbszinten még megjelenő *nem is ment el* típusú konstrukciókkal azok komplexitása miatt egy későbbi fejezetben fogunk foglalkozni.

⁵ A kép forrása: <http://padlasklub.hu/wp-content/uploads/2017/10/kulonbsegek11.png>.

3.3. B2 – Középszint

A középszinten megjelenő követelmények érdekes módon csak egy kifejezéssel kérnek többet az előzőeknél, amikor is a *semmi sem/semmi nem* típusú konstrukciók egymás mellett szerepelnek.

6. mintafeladat

1. Jelölje a helyes megoldást!

- a. Neki *semmit sem* kell írnia.
- b. Neki *semmi nem* kell írni.
- c. Neki *semmit* kell írnia.
- d. Neki *semmit* írni.

(ORIGO, B2: Nyelvismereti feladatsor – részlet)

Visszaulva a 3.2. fejezetben bemutatott kutatásra, és ahhoz készített anyanyelvi tesztek eredményeire azt mondhatjuk, hogy az *univerzális kvantor + sem/nem* konstrukciók között nincs jelentésbeli különbség. Azonban, mivel – ahogy a 6. mintafeladat is mutatja – a nyelvtudásmérésben mindkét forma előfordulhat, ezért mindenképpen érdemes foglalkozni a kérdéssel, és bemutatni a diákok számára mindkét formát. Fontos megjegyezni, hogy a fenti 6. mintafeladatban a válasz helyességét nem a *sem/nem* formák közötti választás adja, hiszen a „b” lehetőség agrammatikus a tárgyrag hiánya miatt, viszont a tanuló számára zavart okozhat, ha nincs tisztában a két vizsgált kifejezés azonosságával a fenti esetben. Ezért a megismertetésre és gyakoroltatásra a következő módszert ajánljuk:

Gyakorlat az univerzális kvantor + *sem/nem* konstrukcióhoz

Ahogy már említettük, a két konstrukció között jelentésbeli különbséget nem tudunk kimutatni, ezért ezen jelenségek gyakoroltatására legalkalmasabb feladatnak a minimálpárok alkotását tartjuk. A tanulók ezáltal elsajátítják mind a két formát, azonban meg tudjuk ragadni a jelentésbeli különbségek hiányát is.

Egészítsd ki a mondatokat, majd alkoss saját minimálpárokat a sem/nem szavakkal a példákhoz hasonlóan!

A palacsintánál <u> </u> semmit sem szeretek jobban.	~	A palacsintánál <u> </u> semmit nem szeretek jobban.
Senki <u> </u> lehet tökéletes.	~	Senki nem lehet tökéletes.
Sehol sem látom a páromat.	~	Sehol <u> </u> látom a páromat.
<i>stb.</i>		

3.4. C1 – Haladó szint

Haladó szinten megjelenik a vizsgákon az elméleti bevezetőben már ismertetett *metakognitív is*, főleg a szövegértési feladatok szövegeiben.

7. mintafeladat

*Szeretettel várunk Óbudán, a Csodák Palotájában. **Mi is ez?** Egy hely, ahol mindenki gyerek lehet. Egy hely, ahol összetalálkoznak az emberek. Egy hely, ahol a természettudomány népszerű. Egy hely, ahol a szórakozás tanulás, és a tanulás játék.*

(MID érettségi 2021: Nyelvhelyesség, Szórakozás minden korosztálynak – részlet)

Gyakorlat a metakognitív is-hez

Olvasd el a szöveget, majd képzeld el, hogy Móni régi barátja vagy, de nem emlékszel minden részletre. Tegyél fel neki kérdéseket a példa alapján!

Gulyás Móni vagyok, 35 éves és állatorvosként dolgozom. 1987-ben születtem Pécsen, és ott is jártam általános iskolába és gimnáziumba is. Az egyetemet Szegeden végeztem el, ott ismertem meg a férjemet, Zolit, aki szintén állatorvos. 2 gyermekem van, Zsuzsi és Bálint. Az egyetem után visszaköltöztünk Pécsre, és nyitottunk egy saját rendelőt.

Pl.: Mikor is születted? Hogy is hívják a férjed?

Haladó szinten a vizsgák elvárják a magyart idegen nyelvként tanulóktól az ún. *nyomatékosító is* kifejezés ismeretét, melyet a (17) példabokor is szemléltet.

8. mintafeladat

Olvassa el figyelmesen a szöveget! A szöveg után találja a kihagyott szövegrészeket. Válassza ki a szövegbe illő megfelelő részt, és a minta alapján töltsse ki a táblázatot!

HIÁNYZÓ RÉSZEK

- A. emberi tulajdonságokkal ruházunk föl
- B. vagy nem várt eseménnyel szembesülünk
- C. nevet adott az egyébként hétköznapi kocsijának
- D. az addig jól működő gépeik felmondják a szolgálatot
- E. nehezebben építünk ki külső társas kapcsolatokat
- F. mi zajlik a fejünkben, amikor antropomorfizálunk
- G. hogy nehezebb legyen elkapni és elhallgattatni
- H. azokhoz a humán jellegzetességekhez kössük
- I. kedvelik az emberekre egy kicsit is emlékeztető

(ECL, C1: Olvasáskészség, Emberek vagy eszközök – részlet)

9. mintafeladat**I. Nyelvismereti feladatsor**

... , de a fiam nem hasonlít senkire.

- a. Habár furcsa is
- b. Bármilyen furcsa is
- c. Bár furcsa is
- d. Bármilyen is furcsa

(ORIGO, C1: Nyelvismereti feladatsor – részlet)

- (17) a. Ha **egy kicsit is** gyakoroltál volna, most tudnád az egyenleteket.
 b. Bármilyen **furcsa is**, ebbe citromlevet kell önteni.
 c. Meghívtak a buliba, **és el is mentem**.
 d. Nem akartam elmenni a buliba, és **nem is** mentem el.
 e. -Tetszett a professzor előadása. -Mit hazudozol? **Ott sem** voltál.

A (17) példasor mondataiban szereplő *is*-es kifejezések pragmatikailag nagyon hasonlóan működnek. A disztributív követelmény eltűnik. Ebben a konstrukcióban az *is* extenzionális profilja (vezérfonalunk szempontjából tekintve: „már”) teljesen eltűnik, világos, hogy a beszélő nem azt fejezi ki az *is*-sel, hogy – mint pl. (17c)-ben – a bulin kívül máshová is akart menni, vagy hogy mást tett volna a bulival. Azonban ezen a ponton szeretnénk a kedves olvasó figyelmét felhívni a (17c-e) mondatokra, melyekre már az A1 szinttől kezdve utaltunk. Ezeket egymásmellé helyezve a 10–12. mintafeladatok tartalmazzák.

Az említett példák különlegességét az adja, hogy az *is* milyen szintaktikai pozícióban áll bennük. (17c) példában és a 12. mintafeladatban az *is* szócska az igekötő és az ige közé ékelődik, ami mindenképp fontos szempont egy magyart idegen nyelvként tanuló diák esetében, tekintve, hogy általában ilyet csak segédigék esetében szoktunk tanítani. (17d-e) példák a *nyomatékosító is* tagadott verziói, ám mint lássuk, (17d)-ben, illetve a 10. mintafeladatban a *nem is* konstrukció használatos, míg a (17e)-ben az *igekötő + is +nem* olvasódik ki „ott sem” hangsorként, akárcsak a 11. mintafeladatban.

Erre a pragmatikai magyarázatot egy újabb pilot vizsgálattal adtuk meg, melynek eredményeképp a következő megállapítást tehetjük: lévén, hogy a *sem* az *is* negatív párja, amely kifejezés viszont rendszeresen pragmatikai jelölőként viselkedik, az *igekötő+sem* konstrukció azokban a mondatokban lesz használatos, ahol a beszélő egy propozícióra utal vissza, nem pedig az előző mondatát nyomatékosítja. Tehát (17d)-ben a bulira való elmenetel szándákének tagadását erősíti meg, míg (17e) ennél egy sokkal komplexebb jelenséget mutat. Itt a beszélő arra utal, hogy a beszélőnek nem tetszhetett a professzor előadása, hiszen nem hallhatta, mert még az eseményen sem jelent meg.

10. mintafeladat

*A manapság népszerű állatkerti fajok, például a zsiráf, az elefánt, a viziló, az állatkert megnyitásakor még hiányoztak. Ezen **nem is** csodálkozhatunk, hiszen akkoriban igen sokba kerültek, és az etetésük, szállásuk is drága volt.*

(ORIGO, B1: Olvasott szöveg értése III. – részlet)

11. mintafeladat

*Ebbe egy európai műveltségű fordítónak valószínűleg beletört volna a bicskája az internet kora előtt. Talán ez az oka annak, hogy a korábbi fordítógenerációk gyakorlatilag **meg sem próbálkoztak** velük.*

(ECL, C1: Olvasáskészség – részlet)

12. mintafeladat

Nálunk az ünnepeken mindig Sacher torta a desszert. Nagyon szeretem az efféle finomságokat.

– **El is tudja készíteni?**

– Én sajnos nem.

(ECL, A2: Interjú egy magyar orvossal – részlet)

Gyakorlat a *nyomatékosító is* különböző formáihoz

Az *is* partikula ezen típusához egy szövegértési feladatot képeltünk el a szaladgáló jegyzetelés módszerével (Dóla 2020: 90). A tanulók párban dolgoznak, a páros egyik tagja szaladgál a falra ragasztott szöveghez, és igyekszik reagálni a társa állításaira megerősítéssel, javítással vagy cáfolással.

Hogyan történt? Olvasd el a szöveget, és válaszolj partnered állításaira a következő minta alapján!

Pl. Péter azt mondta, hogy Marival táncolt a bálban.

Ha így történt, akkor megerősíti: És Marival is táncolt.

Ha nem így történt, akkor

javítja: Nem is Marival táncolt.

cáfolja: Ott sem volt a bálban.

4. Konklúziók

Jelen tanulmány azt a feladatot tűzte ki célul, hogy bemutassa az *is* és a *szintén* kifejezések a magyar mint idegen nyelv tanulásában elfoglalt helyét. A vizsgált kifejezések tudományos háttérének bemutatását követően a hazai nyelvtudásmérésekben megjelenő típusaival foglalkoztunk.

A *szintén* esetében kiderült, hogy ezen kifejezés a vizsgált mintafeladatok egyikében sem jelent meg, ezért ennek MID-tanítási aspektusaival tovább nem foglalkoztunk. Ellenben az *is*-es kifejezések közül számos típussal találkoztunk a pusztán logikai értelmezésű variánstól a metakognitív változatig. Ezen kifejezéseket nyelvi szintek szerint csoportosítottuk. Mindegyik variáns esetében megjelöltük a nyelvtudásmérő forrást, rögzítettük a létrehozott kifejezés értelmezési lehetőségét, illetve nyújtottunk egy lehetséges gyakorlatot az *is*-es kifejezés elsajátításához. Ezek a gyakorlatok mintát kívánnak nyújtani a tanítási lehetőségekre, de természetesen ezek egymással felcserélhetők, kombinálhatók, illetve más módszerekkel is alkalmazhatók.

Tanulmányunkban igyekeztünk rámutatni arra, hogy a diskurzusjelölők tanítása elengedhetetlen része a MID-tanításnak, hiszen mind a nyelvvizsgák, mind az érettségi vizsga részét képezik, így ismeretük és értelmezésük elengedhetetlen a sikeres teljesítéshez. Reméljük, hogy munkánkkal sikerült segítséget nyújtani a gyakorló MID-tanároknak az ilyen típusú kifejezések tanításához.

Irodalom

- Alberti Gábor – Farkas Judit – Futó Bettina – Huszics Aliz – Kleiber Judit (in prep.): Az *is*-nek és szinonimáinak a hatókörsemantikája (előkészületben).
- Brody, Michael 1990. Remarks on the Order of Elements on the Hungarian Focus Field. In: István Kenesei (szerk.): *Approaches to Hungarian* 3. JATE, Szeged. 95–121.
- É. Kiss Katalin 1992. Az egyszerű mondat szerkezete. In: Kiefer Ferenc (szerk.): *Strukturális magyar nyelvtan*. Akadémiai Kiadó, Budapest. 77–177.
- É. Kiss Katalin 1999. Mondattan. In: É. Kiss Katalin – Kiefer Ferenc – Siptár Péter (szerk.): *Új magyar nyelvtan*. Osiris, Budapest.
- É. Kiss Katalin 2002. *The Syntax of Hungarian*. Cambridge University Press, Cambridge.
- É. Kiss Katalin 2007. Tagadás vagy egyeztetés? A *senki*, *semmi* típusú névmások szórendi helye, jelentése és hangsúlyozása. Elhangzott 2007. szeptember 24-én, a Magyar Tudományos Akadémián levelező tagsági székfoglalóként.
- Futó Bettina 2020. A logikai *is*-től a pragmatikai *is*-en át a metakognitív *is*-ig. In: Böhm Gábor – Czeferner Dóra – Fedeles Tamás (szerk.): *Specimina Operum Iuvenum* 6. PTE BTK, Pécs. 13–49.
- Huszics Aliz 2020. Szintén. In: Böhm Gábor – Czeferner Dóra – Fedeles Tamás (szerk.): *Specimina Operum Iuvenum* 6. PTE BTK, Pécs. 50–84.
- Surányi Balázs 2009. “Incorporated” locative adverbials in Hungarian. In: É. Kiss Katalin (szerk.): *Adverbs and Adverbial Adjuncts at the Interfaces*. Mouton de Gruyter, Berlin. 39–74.
- Szabolcsi Anna 2018. Strict and Non-strict Negative Concord in Hungarian: A Unified Analysis. In: H. Bartos és mtsai. (szerk.): *Boundaries Crossed, at the Interfaces of Morphosyntax, Phonology, Pragmatics and Semantics*. Springer, Cham.

Futó, Bettina – Gábor Alberti – Judit Farkas – Aliz Huszics

*What are these little things? Hungarian constructions
with the discourse particles is and szintén ('also'), and their teaching*

The paper discusses the various expressions that the Hungarian *is* 'also' and *szintén* 'also' can appear in with different pragma-semantic meanings. We argue that these elements should be taught in the Hungarian class as discourse particles, and as parts of extended expressions or constructions. The paper consists of two parts. In the theoretical part, we review the literature and present our own research findings related to the examined expressions – discussing not only their logical, but also their intentional profiles. In the practical part, using freely available sample tasks from language exams and graduation exams as a corpus, we point out which types of the examined expressions learners of Hungarian are expected to know at which proficiency levels. We also propose classroom exercises and tasks for each construction type.